

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aruibfdergisi>

İnsan vücudu bağlamında stratejik yönetim sisteminin anatomisi ve toplam refah yönetimi

Anatomy of strategic management system in the context of the human body and total wealth management

Kadir Caner Doğan^{a*}

^a Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Gümüşhane, Türkiye, kadircanerdogan@gumushane.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-3476-8865

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru: 26 Nisan 2022

Kabul: 10 Mayıs 2022

Anahtar kelimeler:

İnsan Vücudu,

Stratejik Yönetim,

Kalite,

Toplam Refah Yönetimi

Makale türü:

Derleme makale

ÖZET

İnsanoğlu, toplumsal bir varlıktır ve bir toplum içerisinde yaşar. Dolayısıyla yaşadığı kültürden etkilenmektedir. İnsanın organları arasında da bir sistemler bütününden bahsetmek mümkündür. Bunlar da bir denge ve uyum içerisinde çalışmaktadırlar. Stratejik yönetim sistemi, dünyada 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ve özellikle de 1980'li yıllarda önem kazanmış çağdaş bir yönetim modelidir. Bu sistemin felsefesi ise toplam kalite yönetimi ile sağlanmaktadır. Sürecin akışını performans yönetimi gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada, stratejik yönetim sistemi ile insan vücudundaki bazı temel organlar ile ilişki kurularak toplam refah yönetimi adında bir kavram önerilmiştir. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasıdır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; toplam refah yönetimi, öncelikle insanın kendi içerisinde, sonrasında dışsal huzuru sağlamasında önemli bir kavramdır. Toplam kalite yönetimine dayalı stratejik yönetim sistemi ile insan organ sistemi arasında ilişki vardır. Bu çalışmada, bu ilişki kavramsal olarak akademik kaynaklardan destek alınarak meydana getirilmiştir. Bundan sonra yapılacak diğer teorik ve ampirik çalışmalarla bu ilişki arasında gerçekleşen bağ daha net ortaya konabilir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 26 April 2022

Accepted: 10 May 2022

Keywords:

Human Body,

Strategic Management,

Quality,

Total Welfare Management

Article type:

Review article

ABSTRACT

Mankind is a social being and lives in a society. Therefore, it is affected by the culture in which it lives. It is possible to talk about a whole system among human organs. They also work in balance and harmony. The strategic management system is a modern management model that gained importance in the world after the second half of the 20th century and especially in the 1980s. The philosophy of this system is provided by the total quality method. Performance management carries out the flow of the process. In this study, a concept called total welfare management is proposed by establishing a relationship with the strategic management system and some basic organs in the human body. The method of the study is literature review. According to the results of this study; Total welfare management is an important concept in providing peace within the individual first and then external peace. There is a relationship between the strategic management system based on total quality management and the human organ system. In this study, this relationship was conceptually created with support from academic sources. The connection between this relationship can be revealed more clearly with other theoretical and empirical studies to be done from now on.

* Sorumlu yazar / Corresponding author

E-posta / E-mail: kadircanerdogan@hotmail.com

Atıf / Citation: Doğan, K. C. (2022). İnsan vücudu bağlamında stratejik yönetim sisteminin anatomisi ve toplam refah yönetimi. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 158-162.

1. Giriş

İnsan, toplumsal bir canlı olarak, binlerce yıllık medeniyet kurma aşamalarında belirli kültür ve toplumsal koşullardan hareket etmiştir. Dünyada insanlar, binlerce yıllık tarihsel süreç içerisinde milletlere bölünmüş ve karakteristik özellikler göstermeye başlamıştır. Şüphesiz insanların ruh halleri ve bunun tetiklediği organ yapı ve sistemleri de yaşadıkları hayata bağlıdır. İnsanın iç dünyası ve dış yaşam arasında kurduğu denge kararlarını, mesleklerini ve özel ilişkilerini de belirlemektedir. Bu bağlamda insanın kendi iç dengesi ve dünya uğraşları arasında doğrusal bir bağlantısı olduğu düşünülebilir. Nitekim insan vücudu, sistemi ve organları ile bazı konularda ilişki kuran düşünürlere, Antik Yunan dünyasından İslam filozoflarına ve çağdaş bazı düşünürlere kadar bilgiler ya da kanıtlar bulmak mümkündür.

Bu çalışmada da insan vücudundaki bazı temel organlar ile stratejik yönetim sistemi arasında bağlantı kurmaya dair bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın yazarı, bu tür bir ilişkinin bulunduğuna dair görüş ve düşüncelerine yüksek lisans tez çalışmasını yürüttüğü sırada ulaşmıştır. Daha sonrası dönemde de fikirleri geliştirerek, konuyu yazma kararını almıştır.

Bu çalışmanın amacı, stratejik yönetim sisteminin temel kabulleri ve organlarını baz alarak, bu kabul ve organların insan vücudunda bulunan bazı temel organlarla işlev bakımından uyumlu olduğunun gösterilmek istenmesidir. Diğer yandan, stratejik yönetim sistemini kapsayan Toplam Kalite Yönetimi ile birlikte insan vücudunu da kapsayan ve bu çalışmanın ortaya çıkarmış olduğu “Toplam Refah Yönetimi” kavramı özgün bir bakışla ortaya çıkarılmak istenmektedir. Çalışmanın yöntemi, literatüre dayalı bir analizdir.

2. Stratejik Yönetim ve Organları¹

[1] *Ayrıntılı bilgi için bkz.* Kadir Caner Doğan, Kamu İdarelerinde Yönetimsel Denetim Süreci ve Stratejik Planlama İlişkisi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 470, Mart 2011, 67-92.

Stratejik yönetim, yönetim faaliyetlerinin stratejik düşünülmesi ve uygulanmasında devamlı surette kurum kalitesini esas alan ve kurum çalışanlarının tüm plan ve karar süreçlerine katılabildiği etkileşime dayalı çağdaş bir yönetim sistemidir. Stratejik yönetim sisteminin temel unsurları da stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporundan meydana gelmektedir.

2.1. Stratejik Plan

Örgütlerin 5 ya da 10 yıllık amaç ve hedeflerine ulaşabilmeleri için hazırlanan ve örgütün fırsat ve tehditlerini pozitif yönde artırabilmek için tasarlanmış raporlardır. Burada örgütün misyon ve vizyonu çerçevesinde belirli dönemlerde stratejik aksiyonlar belirlenmektedir.

2.2. Performans Programı

Örgütlerin stratejik planlarının yıllık izdüşümlerini performans programları oluşturmaktadır. Performans programlarında stratejik planlara göre yıllık olarak bütçelendirilmiş daha net amaç ve hedefler bulunmaktadır. Burada yatırımlar, daha net görülebilir.

2.3. Bütçe

Örgütlerin, genellikle 1 yıllık dönemlerde toplayacağı gelirleri ve harcama yapacağı giderleri gösteren ödenek raporlarıdır.

2.4. Faaliyet Raporu

Örgütlerin yıl sonlarında stratejik plan ve performans programları ile ortaya koymuş oldukları plan, hedef ve amaçlara ne düzeyde ulaştıklarını açıklayan bir performans raporudur. Bir diğer deyişle de örgütün amaç ve hedeflerine ne kadar ulaştığını denetlemektedir.

2.5. Yönetimsel Denetim Süreci

Yönetimsel denetim süreci ise yıl ve dönemler içerisinde sistemin akmasını yerine getiren bir süreçtir. Nitekim stratejik yönetim sistemi bir süreçtir ve bu süreçte sistem her an yeniden tasarlanmakta ve denetlenmektedir. Buradaki bu akış sistemi, performans yönetimi ile sağlanmaktadır. Performans yönetimi sistemi, adeta kalite esaslı çalışan stratejik yönetimi hayata geçirmektedir. Katalizör görevi görmektedir.

3. Toplam Kalite Yönetimi

Toplam Kalite Yönetimi-TKY sadece kalite ve verimliliği öngören bir sistem değildir. Bir sistem bütünlüğü içinde, bir organizasyonun tüm yönlerinde ve faaliyetlerinde; insan davranışlarında, süreçlerde, uygulanan yöntem ve tekniklerde, çalışma ortamında, ürün veya hizmette, diğer bir deyişle örgüt kültüründe sürekli iyileştirme için değişime dayalı bir felsefedir (Özgüner ve Özgüner, 2015). Nitekim TKY, müşteri beklentilerini her şeyin üzerinde tutan ve tüm faaliyetlerin yürütülmesi sırasında müşterinin belirlediği kaliteyi hayata geçiren katılımcı bir yönetim modelidir (Demirci, 2008).

Sürekli etkileşim halinde olan stratejik yönetim ve TKY, birbirini tamamlayan iki entegre yönetim biçimidir. Örneğin TKY ve stratejik yönetim anlayışını bir arada uygulamaya çalışan kurumlar sürekli bir iyileştirme ve gelişme içerisindedir. TKY ile bazı kontrol unsurları kullanılarak stratejik yönetim uygulamaları güçlendirilebilir. Bu kavramları bir arada başarıyla kullanan kurumlar süreçlerin etkinliğini sağlayacaktır. Bu sayede kurumlar belirledikleri amaç ve hedeflere daha kolay ulaşabileceklerdir (Ölmez ve Önen, 2019).

4. Stratejik Yönetim ile İlgili Temel İnsan Organları ve İşlevleri

Vücut yapısını, sistemlerini ve sistemlerde yer alan organların işlevlerini inceleyen bilim dalına anatomi denir (Süzen, 2020). Aşağıda, insan organlarına dair bazı anatomiye dair bilgiler verilmiştir.

4.1. Beyin

“Beyin, iki avuç dolusu, pembe gri renkli, ceviz gibi yüzeyi girintili çıkıntılı, soğuk yulaf ezmesi kıvamında bir dokudur” (Marieb ve Hoehn, 2017, s. 382). “İnsan beyni, birbiri ile karmaşık ilişkiler içinde bulunan 3 pound'luk nöron hücreleri külesidir. Beyin tüm aktivitelerimizi kontrol eder ve yaradılışın en görkemli ve gizemli harikalarından biridir. İnsanın zekâsını, duyuların yorumunu, hareketlerin denetimini oluşturur” (Duman, 2015, s. 5).

4.2. Kalp

“Kalp, yaşam boyu düzenli olarak vücuda kan pompalar” (Demir ve Filiz, 2004, s. 110).

4.3. Karaciğer

“Karaciğer değişik fonksiyonel ve anatomik yapılardan oluşmuş vücudumuzdaki en büyük ve en önemli metabolik organdır” (Ersoy, 2013, s. 130). “Karaciğer, vücudumuzun en büyük organıdır. Vücudumuzda birçok önemli fonksiyondan sorumludur. Karaciğer, karın boşluğunda sağ üst tarafta, diyaframın hemen altında yer alır. Karaciğer, vücudumuzun en büyük organı ve salgı bezidir. Karaciğer, birçok maddenin sentezlenmesinde ve metabolizmasında rol alır” (Taşdoğan, 2022).

4.4. Mide

“Mide, proteinlerin sindirimini başlattığı geçici bir depodur” (Marieb ve Hoehn, 2017, s. 756).

4.5. Böbrek

“Böbrekler, kan için gerekli maddelerin geri dönüşümü sırasında, metabolik atıkların ve fazla iyonların idrarla vücuttan uzaklaştırılmasını sağlayarak, kanımızdan her gün yaklaşık 200 litre sıvı süzülür” (Marieb ve Hoehn, 2017, s. 834).

4.6. Damar

“Kan damarları, içinde kan dolaşan bir boru sistemine benzetilebilir. Kalpten pompalanan kanı vücuda taşımaktadırlar” (Marieb ve Hoehn, 2017, s. 605).

4.7. Kan

“Kanın bir kısmı insan vücudunda devamlı dolaşır ve gerekli besinleri ve oksijeni dokulara taşır” (Story, 2016, s. 51). “Kan, insan vücudunda akan bir nehir gibidir. Kan vücuttaki sıvı halindeki tek dokudur. Kan, içerisinde şekilli elemanlar (kan hücreleri) denilen canlı kan hücrelerinin plazma adındaki cansız sıvı bir matris içerisinde asılı olduğu, özelleşmiş bir bağ dokusudur. Kan, birçok fonksiyonu gerçekleştirir. Bunların bazıları; maddelerin dağıtılması, belirli maddelerin kan değerlerinin düzenlenmesi ya da vücudun korunması ile ilgilidir” (Marieb ve Hoehn, 2017, ss. 552-553).

4.8. Bağırsak

“İnce bağırsak, vücudun başlıca sindirim organıdır. Neredeyse bütün emilim burada tamamlanır. Kalın bağırsak da sindirilmemiş yiyecek artıklarından kalan sıvıyı, minerallerin ve bazı vitaminlerin emilimini sağlar” (Marieb ve Hoehn, 2017, s. 778).

5. Toplam Refah Yönetimi Kavramı

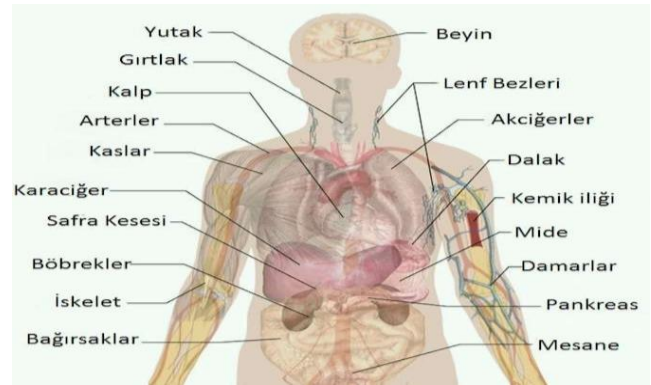
Toplumsal bir yapıda yaşayan insanlar, belirli özellikler ve nitelikler kazanırlar. Bu süreçte kültür önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, kültür, sosyoloji ve insan yaşantısı arasında büyük bir bağlantı olduğu söylenebilmektedir (Kara, 2020). Nitekim bu

dinamiklerini başarı ile sağlayan toplumlar, huzura, kalkınmaya ve belirli bir gelişme düzeyine ulaşmış toplumlardır.

İnsanın temel özellikleri ise şunlardır (Ay, 2007):

- Toplumsal bir varlıktır,
- Açık bir sistemdir,
- İnsanlar birbirlerine benzer, ancak farklıdır, eşsizdir, tektir,
- Fizyolojik, kültürel ve sosyo-psikolojik yönleriyle bir bütündür,
- Kalıtımın yanında, eğitim ve çevrenin de etkisiyle farklı özelliklere sahiptir,
- Dinamik bir varlıktır. Yaşamı boyunca sürekli gelişim ve değişim sürecindedir,
- İçinde yaşadığı kültürün aynı zamanda bir taşıyıcısıdır,
- Öğrenerek davranışlarını değiştirebilme kapasitesine sahiptir.

Aşağıda konu ile ilgili Resim 1’de insan vücudu ve bazı organlar gösterilmiştir.

Resim 1. İnsan vücudu ve bazı organlar

Kaynak: Marieb ve Hoehn, 2017

Resim 1’de de görüldüğü gibi daha önce sözü edilen stratejik yönetim organları ile insan vücudundaki bazı temel organlar arasında bir ilişki vardır. Nitekim bu resimde, beyin, planlama; kalp, yönetsel denetim süreci; karaciğer ve böbrekler, denetim, kan ve damarlar, performans göstergelerinin akışı; mide, bütçe; bağırsak vs. sindirim sistemi de faaliyet raporu ile adlandırılmak istenmektedir.

Aşağıdaki şekilde de toplam kalite yönetimi ve toplam refah yönetimi arasındaki ilişki insan vücudundaki bazı organlardan yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1’e göre de yukarıdaki resmin daha sistematik ve toplam refah yönetimi de içeren bir ilişkilendirmesi yer almaktadır. Buna göre; nasıl ki tüm insan organları arasında bir bağ var ise stratejik yönetim organları arasında da bir bağ vardır. İnsan vücudunda, sistemin yönetsel denetim süreci akışını kalp sağlamaktadır. Ancak beyin, tüm organlar üzerinde belirleyicidir. Burada kalbin sağladığı performans yönetim süreci, sistemi dinamik kılmakta ve sağlığını korumaktadır. Ancak sistemin merkezi olan beyin, Toplam Refah Yönetimi sağlamaktadır.

Toplam Refah Yönetimi Kavramı da bu çalışmada ilk defa bu içeriği ile sunulmaktadır. Bu kavrama göre nasıl ki örgütler, toplam kalite yönetimi sistemi ile sorunlarını çözen, geleceğe umutla bakan, kurumsallaşmış bir hale geliyor iseler, insanlar da toplam refah yönetimi ile bunu sağlayabilirler. Şekilde ilkeleri belirtilen; mutlu, sağlıklı, kültürlü, hayat felsefesini kavramış insanlar, toplumda ahlakın artmasında ve bilinç kapasitesinin artmasında faydalı olabilir. Burada stratejik düşünebilen, kararlı, demokrat, kalite öncülleri ile hareket eden insanlar, günümüzdeki birçok siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal sorunlardan kendilerini koruyarak, uzun vadede de tüm insanların bu potansiyele ulaşmalarını neticesinde toplum ahlaki güçlenebilir, daha sonrasında bu “toplum

ahlak²a dönüşebilir ve söz konusu toplum, müreffeh, kalkınmış ve sağlıklı bir toplum haline gelebilir. Bu bağlamda, insanların bir toplumda huzurlu, sağlıklı ve geleceğinden emin bir biçimde yaşaması çok önem taşıyan bir konudur. Nitekim mutlu insanlardan meydana gelen bir toplum, doğal olarak mutlu bir toplumu oluşturacaktır. Bu noktada toplam refah yönetimi, insanların hem iç dünyalarında hem de yaşadıkları toplumsal hayatta toplumla bütünleşip insanlığa hizmet etmelerinde katkılar yaratma potansiyeli taşımaktadır.

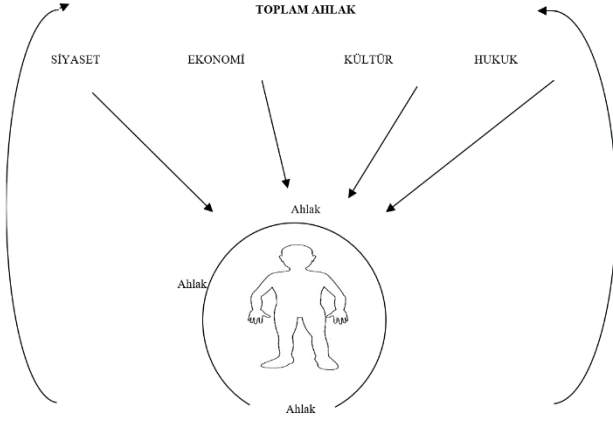
[2] *Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Turan Öztürk, Postmodern Kamu Yönetiminde Ahlaki Davranışların Kurumsallaşması ve İyiliğin Küreselleşmesi Üzerine Düşünceler*, (Eds. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan), Postmodern Kamu Yönetimi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, s.393.

Şekil 1. Toplam kalite yönetimi ve toplam refah yönetimi sistemlerinin stratejik yönetim ve insan vücudu sistemi ile karşılaştırılması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Aşağıda ahlak, toplam ahlak ve insan arasındaki ilişkiye dair bir görsel yer almaktadır.

Şekil 2. Toplam ahlak

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2'ye göre de insanların bir toplumda dünyevi ya da dine dayalı herhangi bir ahlak yapıları, onları temel sorunlardan (siyasi, ekonomik, kültürel, hukuksal vd.) koruyabilmektedir. Toplumdaki tüm bireylerin ahlaki sisteme uyum sağlaması da toplam ahlakı beraberinde getirmektedir. Toplam ahlak bilincine sahip toplumlar da toplam refah yönetimine sahip insan tiplerini ortaya çıkarabilir. Bu şekilde ahlak kilit kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Ahlaklı bireyler, ahlaklı toplumları ve bu toplumda toplam refah yönetiminin kaidelerini taşıyacaktır. Ahlak, insanların kendini tanımlarında, iç huzuru yakalamalarında ve toplumla bütünleşmelerinde oldukça önemli anahtar bir kavramdır. Toplumdaki tüm insanlar huzur ve mutluluğu yakaladığında, bu birey ve toplum üzerindeki sorunların ortadan kalkmasıyla ya da en aza inmesiyle toplam ahlaka ulaşır. Ahlak zırhı ile yaşamsal sorunlara göğüs geren insanlar, toplam ahlaka ve toplam refah yönetimine ulaşmada belirleyici olmaktadır.

6. Sonuç

İnsanın temel yaşamsal organları ile günümüzün stratejik düşünmeye dayalı, sinerjik yönetimi toplam kalite yönetimi felsefesi arasında büyük bağlantı olduğu görülmektedir. Toplam kalite yönetimi, stratejik yönetim modelinin felsefesidir. Bu modeli, harekete geçirir.

Çalışma içerisinde de açıklandığı üzere stratejik yönetimin temeli olan plan yapma, uygulama ve izleme fonksiyonları, insan vücut sisteminde de gerçekleştirilmektedir. Bu konudaki işleyiş sistemi stratejik yönetim ve doğal insan anatomisi hakkında bazı ipuçları vermektedir.

Sonuç olarak; insan vücudundaki bazı organlar ile stratejik yönetim arasında bir ilişki olduğunu ve genel olarak bunu resmetmeye dönük bu çalışma ile toplam refah yönetimi adında bir kavrama ulaşılmaktadır. Toplam kalite yönetimi, daha çok yaşantıda ya da somut hayattaki kalite izdüşümleri ile ortaya koyulurken, toplam refah yönetimi, insanın iç dünyasını huzura kavuşturan, mutlu olmaya dönük psikolojik bir kaidedir. Bunların ikisinin toplamı ise insanı gerçek mutluluğa, kaliteli bir iş

yaşamına ve sağlığa kavuşturur. Bu şekilde, söz konusu toplumda, arzu edilen toplam ahlak anlayışına da ulaşılmış olur. İnsanların ahlak, kalite ve performans kaideleri ile hayat felsefelerini oluşturmaları durumunda, bu öncelikle o toplumda, daha sonrasında da dünyada yaygınlık kazanabilir. İnsan hakları ve demokrasinin gelişimi açısından da bu konu büyük önem taşımaktadır. Nitekim ahlaki yapıları oluşmuş toplumlar, toplam ahlaka ulaşır ve bu da toplam refah yönetiminin yerleşebilmesi için uygun ortamı oluşturur. Toplam refah yönetimi, birey odaklı bir yaklaşım olarak öncelikle insanın kendinde daha sonrasında da toplumda ahlaki sistemini oluşturmasıyla toplam ahlakı yaratmakta ve bu da küresel düzeyde yeni eklemlemeleri beraberinde getirmektedir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Tüm süreç, sorumlu yazar Kadir Caner Doğan tarafından yürütülmüştür.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Ay, F. A. (Ed.) (2007). *Temel hemşirelik*. Medikal Yayıncılık.
- Demir, M. & Filiz, K. (2004). Spor egzersizlerinin insan organizması üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 5(29), 109-114.
- Demirci, H. (2008). *Toplam kalite yönetimi*. Kum Saati Yayınları.
- Doğan, K. C. (2011). Kamu idarelerinde yönetsel denetim süreci ve stratejik planlama ilişkisi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği. *Türk İdare Dergisi*, 470, 67-92.
- Duman, B. (2015). *Neden beyin temelli öğrenme?* Pegem Akademi.
- Ersoy, O. (2013). Karaciğer enzim yüksekliğinin değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal*, 12(3), 129-135
- Kara, B. (2020). Sosyolojinin tamamlayıcılık sorunu ya da tamamlayıcı sosyoloji. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*, 4(2), 19-29.
- Marieb, E. N., & Hoehn, K. (2017). *Anatomi ve fizyoloji*. (Çev. ed. İ. Tatar), Nobel Yayınları.
- Ölmez, M., & Önen, S. M. (2019). Stratejik Yönetim, toplam kalite yönetimi ve motivasyon ilişkisi: meslek yüksek okulu öğrencileri üzerinde ampirik bir araştırma. *Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 294-313.
- Özgüner, M., & Özgüner, Z. (2015). Stratejik yönetim, stratejik planlama ve toplam kalite yönetimi ilişkisi, stratejik toplam kalite yönetimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21, 437-449.
- Öztürk, A. T. (2021). *Postmodern kamu yönetiminde ahlaki davranışların kurumsallaşması ve iyiliğin küreselleşmesi üzerine düşünceler*. (Eds. B. Parlak ve K. C. Doğan), Postmodern Kamu Yönetimi içinde (ss.385-406), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Story, L. (2016). *Patofizyoloji: pratik bir yaklaşım* (Çev. ed. N. Owayolu ve Ö. Owayolu). Çukurova Nobel Tıp Kitabevi.
- Süzen, L. B. (2020). *İnsan anatomisine giriş*. Ema Tıp Kitabevi.
- Taşdoğan, B. E. (2022). *Karaciğer nasıl bir organdır? vücutta ne yapar?* <https://www.tkad.org.tr/wp-content/uploads/2021/09/karaciger-nasil-bir-organdir-vucutta-ne-yapar.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2022).